

Светлозар ЖЕКОВ

ВАЯТЕЛ НА ЧОВЕШКАТА ДУША

ИВАН ДАВИДКОВ

Аз идвам да те сътворя отново...

За поезията на Иван Давидков сякаш не подхождат обикновените думи. А необикновени няма. И читателят, и критикът, разлистили страниците на книгите му, изпитват спонтанното желание да извайват мислите чрез словото, да връщат на думите онази първична красота, която ги населява с ухания на треви и жужене на пчели или ги кара да отразяват светлината на звездите, луната и слънцето. Веднъж докосналият се до магията на лиричното му слово, завинаги се приобщава към красотата. Защото тя е неговото верую, тя е неговата радост и неговата болка, тя е неговата каменоломна, в която ръката и длетото извайват от мъртвия камък живата птица на човешкия дух, защото тя, красотата, е око към света, смисъл и форма на битието на твореца. Той притежава слънчевото дарование да осенява с някаква светла мъдрост поривите, състоянията, полетите и дори тежките приземявания на духа. Вероятно това негово качество го прави близък и необходим на толкова много и различни хора, по своему откриващи и приобщаващи се към стремежа му да се домогне до хармонията вътре и вън от човека.

В лиричния свят на Давидков реалното и мечтаното, илюзията и действителността отдавна са си подали ръка по пътя към истината. Но как да достигнеш до нея в този несъвършен свят, който "цъфти и се разпада"? Как да отделиш доброто от злото, щом "в лика божествен тържествуват сатанинските черти"? И щом "мечтата с мъгла обува изранените си нозе"? "Това, което е започнала ръката ми, снегът ще го довърши" – изповядва поетът. "Длетото ще лежи в тревата, а дланта – върху коляното. /И аз ще гледам как снегът седи като каменоделец/ пред оня мраморен отломък, с който не успях да се преборя. "

Нима всичко е преходно? Нима са напразни усилията на човешкия дух да превъзмогне земното привличане, да се превърне в брат на птицата, за която висините са единствената мярка? "Когато нощем звездните квартети чуваш ти/ и ставаш техен звук, запитвал ли си се: какво сме прашина или вик? И в колко тайни криволича земния ни път?" От мига на своето зачатие носим "двуборството на корена и птицата" и онзи въпрос, който със своята неразрешимост ни изгаря до края на пътя ни: "Накъде? Към ангела или към сатаната?" Доброто или злото ще изберем – ето я вечната перспектива на бъдещето, на ръба между светлината и мрака, между слънцето и безпределната нощ, между живота и ядрената гибел. Защото "взривът спи като змия под камък", защото "някой, сепнат, през спокойните ни сънища ще мине /като през ничия земя – с юмрук вратите ще разтвори,/ да видим, че планетите лежат подобно мини, зарити от космически сапъори".

Дори само така "щрихиран", лирическият свят на Давидков доказва, че приобщаването към него е по-скоро изпитание, то е изкачване на стръмни стъпала, които творецът като неговите каменоделци е дялал от най-твърдия камък, за да издържат на бурите на времето. Но до най-високото стъпало, където струи незасенчвана светлината на неговата поезия, могат да достигнат само онези, които са готови да го "следват" в трудния му път към истинското изкуство и които с очите на поета ще видят в обикновените светулки "най-нежните небесни балерини" или със слуха му ще долавят "оранжевите песни на петлите", или ще бъдат сепнати от "органа на късните вечерни гръмотевици", или ще видят как "една узряла нива се издига/ като голямо сребърно съзвездие". И заедно с поета там, високо горе, между небето и земята, ще обърнат поглед към извървяното, за да се удивят от траекторията му, белязана от стремителния полет на птиците. От хребета на годините поетът ще се върне далеч назад във времето, за да обгърне пътя си:

*Въртяха се сезоните като грънчарско колело
и аз, наведен над кръжащата вселена,
като гребец над океанска бездна,
се мъчих да извая чезнещите дни и нощи.*

"Глина и звезди"

Може би това е най-кратката и най-дълбока равносметка на твореца. Защото смисълът на неговото изкуство е да победи забравата, да съхрани чезнещите в бездната на времето мигове от човешкото движение, да съхрани болката и сълзата, радостта и усмивката, любовта и омразата, тревогата и надеждата за утрешния ден. Но за да достигне до тази равносметка, Давидков трябваше да измине огромни пространства от първите си лирически изяви до днешната си полифонична поетика. И най-оптимистичните критици някога трудно са могли да предскажат сегашното явление Давидков, съдейки примерно по една от ранните му книги "Рамо до рамо" (1953). Днес и авторът вероятно с усмивка гледа към ония свои работи, изпети на по-висок глас, отколкото е трябвало – неизбежния данък на времето... Ясно е, че ако не бяха Давидковите извори дълбоко в снагата на родния му Берковски балкан, днес българската литература нямаше да има едно толкова самобитно творческо присъствие. Там, сред фантастичното многоцветие на природата, отразено върху приказните берковски стомни от незнайните ръце на грънчарите, сред горите, в които безименните песни на ручейте, птиците и вятъра са съперничили на песните от родния му край, там, където "сърни пишат по снеговете най-хубавите поеми", се е зародил Давидковият копнеж по красотата, жаждата за хармония, която ще го тласне към изкуството и която ще му донесе колкото радост, толкова и болка. Но тогава, в годините на първите лирически опити, юношата-гимназист е далеч от това горчиво съзнание. Всичко наоколо е заредено с поезия и той се мъчи да я улови с думи, да нарисува върху белия лист магията на сменящите се тонове, да изпита докрай радостта от съществуването и единението с природата. Такъв е и

ранният Давидков, вече автор на книги – мечтателят, романтикът и художникът са си подали ръка в него, за да преоткриват света и предимно да го изобразяват. Не зная дали поетът по онова време вече е посягал към четките, палитрата и боите, но съдейки по най-хубавите му стихове от "Украинецът с бялата хармоника" (1951), "Светлина от скрежа" (1957) и "Днепър под моя прозорец тече" (1960), именно в тия десетина години се е оформил художникът Давидков. Това е времето, когато поетът овладява свой собствен лирически рисунък и в него вече съзираме кълновете на самобитната му метафоричност, която ще стане белег на по-сетнешните му художествени дирения в "Хълмове над вечерницата" (1966), "Тракийски могили" (1968) и "Озарение" (1970). Разгърнатата, все повече усложняваща се и натежаваща от многозначност Давидкова метафора ще намери неподготвени за подобно художествено мислене някои критици и те ще побързат да го обвинят в "прекаляване", в "усложненост" и дори в "самоцелност". Сякаш не е било ясно, че творческото израстване е също процес, в който е необходимо количествено натрупване, за да се достигне до ново качество...

И то не закъсня. Давидков, усетил властта си над словото и неговата съзидателна сила от "Каменоломна" (1972) насам, прекрачва изцяло границата между съзерцанието и сътворяването, за да започне да изгражда един нов, различен свят, населен с повече красота, но през която вече прозира болката от раждането, от неизбежните сблъсъци с антиномиите на битието, оставящи рани по душата на твореца. Така ще си обясним стремежа на Давидков към хармонията като един своеобразен отпор срещу развихрящата се дисхармония, срещу почти епидемичното разпадане на съществували нравствени ценности и липсата на нещо, което пълноценно да ги замени. Все по-често съзнанието на твореца е тревожено от най-острите въпроси на времето, в което живеем, в безсънните си нощи той ще търси трескаво отговорите им не другаде, а в човешката душа. Ще се рови и в най-потайните ѝ кътчета, за да промива наносите на времето в нея, докато остане само онова, което има истинска стойност и което ще пренесе в бъдещето зрънцата на нетленното.

Вероятно тъкмо тези въпроси за смисъла и посоката на човешкия път са подтикнали Давидков към прозата. Днес вече не бихме могли да си обясним поета Иван Давидков без белетриста и художника. Не бихме могли да си обясним диалектиката на твореца, неговите сегашни нравствени и естетически позиции без съдбата и същността на неговия герой Мартин Калинов или Преводача. Трябва човек да види и картините на Давидков, за да се докосне до тайните на метафоричното му слово, до магията на това ренесансово съжителство на лирика, художника, разказвача и философа, което е в основата на творческия му свят. Преди време бях удивен от едно негово платно – ограда сред пясъчните дюни, врата, отворена към морето, и самотен стол със закачено на него сако. Настроения, багри и мисъл се намират в тази картина, споени в неразривно единство. И съсредоточаването в него те кара да търсиш отговор на въпроса: "Къде отиваш, човеко? Накъде е твоят път през времето?" Застанал пред платното, си помислих, че всъщност в последните години този въпрос тревожи най-много Иван Давидков.

И действително, ако човек разлисти страниците на поетичните му книги "Каменоломна" (1972), "Танц на кипариси" (1975), "Молитви за длетото и камъка" (1977), "Владетелят на нощните слънца" (1981), "Око на птица" (1983) и "Корида" (1984), ще се убеди как стремително през тези години в поезията на Давидков навлизат социално–философските мотиви. Сега, след като познаваме и белетристичната му поредица "Далечните бродове", "Къшей хляб за пътника", "Вечерен разговор с дъжда", "Бял кон до прозореца", "Сбогом, Акрополис", "Билет за Бретан". "Балада за самотните мореплаватели" и "Рифовете на далечните звезди", можем да твърдим, че така, както поезията облагороди прозата му със своята богата метафоричност и изящен лирически рисунък, така и белетристичните идеи и широкообхватният поглед върху миналото, настоящето и бъдещето наситиха с ново съдържание лирическите визии на Давидков. Така за читателя неусетно, а за твореца с цената на мъчителното самопреодоляване поезията на Давидков се изпълни с нов смислов обем, разшири пространствата си от полета на миниатюрната светулка до огромните, сякаш излизаци извън представите ни, движения във вселената. Чудесен израз на този процес е краткото стихотворение "Надпис на книгата "Сбогом, Акрополис!":

*Живях между корици на
романи
и мислех, че зад чуждата
съдба
като зад зид през вечер
дъждовита душата си ще
скрия. Но дъждът
с ръката на палач ме
приковаваше върху разпятие,
приготвено за друг,
и непознат човек, от мен измислен,
ме гледаше със моите очи
и виждах, отразено вдън сълзата му,
разпятието, носено от мен...*

Творчеството и познанието не носят единствено радост, а и много болка и огорчение от несъвършенството на човека и неговия свят. От горчивото осъзнаване на тази истина ще се роди почти митологичният образ на каменоделеца от романа "Балада за самотните мореплаватели", който през целия си живот ще се стреми "да върне" крилете на човека, така ще се роди и "Молитви за длетото и камъка" – най-съкровената изповед-прозрение на поета пред безсмъртния храм на изкуството.

*Аз се моля на камъка: "Смили се
над тленността ни,
през забравата пренеси ни ти.
Доведи дъжда, който ще вали след столетия –
да измие вкаменените ни черти."*

Ето защо поетът благославя длетото, в чийто звън по твърдия камък сякаш дочуваме древното ехо: *Ars Longa, vita brevis*... Но вечен остава и стремежът на човека към извисяване и вероятно затова така властно се наложила в поезията и прозата на Давидков от последно време мотивът и темата за полета, за безсмъртната птица на човешкия дух, издигнала се над суетата и делничното и търсеца нови и нови хоризонти отвъд познатото и вече преживяното. Наситена с багри и форми, с ухания и звънки трели, палитрата на художника от последните години може да създаде привидното впечатление за мъдро спокойствие, за състояние, в което сетивата и умът като че ли си почиват. Но достатъчно е да раздвижиш тази измамно уравнивесена повърхност, отразяваща многоцветието на света, за да усетиш мощните течения на мисли и чувства, за да бъдеш увлечен от вълните на драматичните им сблъсъци. Даже миговете на себепроникване са изпълнени с движение, с тревожни стъпки по най-древния път – пътя към истината за човека, за неговия вечен, единен и непроменим кръговрат с всичко, което го заобикаля.

*И ако в себе си се взреш,
ще видиш делнична картина:
не бе ли твоя свят витрина
и ти във нея – прашина вещ?*

*Не бе ли ти като перцето,
което в бързей се върти?
И имаше ли сила ти
да вдигнеш поглед към небето*

*без боязън, без отсрочка
да тръгнеш по ръба?
Така на своя ден да сложиш точка
със звезден въглен във ръка...*

"Дворът на болницата"

Не може да не вярваш на творец, който си налага такъв жесток самосъд и чиито нравствени мерки за себе си и за другите не се различават и са белязани единствено от жаждата за извисяване. Не може да не вярваш на щастливите му, но и на тъжните му прозрения, защото когато казва: "Дори най-радостният път отвежда някой ден до болката", ти разбираш, че поетът е изстрадал докрай тази истина за битието, което, уви, е по-несправедливо понякога към твореца, отколкото към нищия духом.

Наричат Иван Давидков "лирик-живописец", "поет-акварелист", "художник-философ", "апологет на красотата", "силен романист". Определят поезията му като живописна, а прозата му като лирическа. Но всяко едно от тези определения съдържа само част от истината за сложното, многообразно и богато дарование на Давидков, към което би трябвало да прибавим и още едно – "проникновен

есеист", което пак ще разкрива само част от истината за блестящата му есеистична книга "Полетът на стрелата" (1985). И ако сега, препрочитайки отново написаното от него, в мен възниква спонтанно и едно друго определение – "ваятел на човешката душа", то е, защото в центъра на неговата творческа вселена съзирам оня оформящ се мраморен къс, от който вече години наред като усърден каменоделец поетът извайва не друго, а човешката душа. Не измислената, а нашата – вечната и днешната, тревожната и несъвършената, на която той иска да върне крилете за най-дългия ѝ полет – към бъдещето. И сякаш го виждам сега, оставил за миг длетото и чука, приседнал на прага, замислен за смисъла на своя труд:

*Приемам участието на стария сеяч,
който седи на прага и очаква жътвата.
Над него е безкрайното небе,
над него са съзвездията – тишина и чайна.
Светулките кръстосват тоя свят,
във който две загадки разговарят:
душата и безкраят.
И в дланта
на стария сеяч изпръхва хлябът,
над който се боричкат рой врабчета –
опушени и сиви земни ангели.*